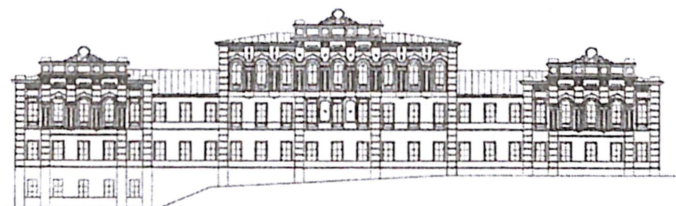

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ

ВІСНИК

Харківської державної
академії культури

Збірник наукових праць

Випуск 9

Харків – ХДАК
2002

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Барт Р. *Избранные работы. Семиотика. Поэтика.* – М.: Прогресс, 1989.
2. Деррида Ж. *О грамматологии.* – М.: Ad Marginem, 2000.
3. Подорога В. *Выражение и смысл: Ландшафтные миры философии: Серен Киркегор, Фридрих Ницше, Мартин Хайдеггер, Марсель Пруст, Франц Кафка.* – М.: Ad Marginem, 1995.
4. Фуко М. *Археология знаний.* – К.: Ника-Центр, 1996.
5. *Textual strategies: Perspectives in post-structuralism.* – L., 1980.

Надійшла до редколегії 29.01.2002 р.

УДК 7.038.6.011.22

З.І. АЛФЬОРОВА NEW AGE, «НОВА КАРТИНА СВІТУ» І ПРАКТИКА «ЗМІНЕНОЇ СВІДОМОСТІ» ХІПІ

Аналізуються New Age – синкретичний соціофілософський рух кінця 70-х років, та його вплив на практику молодіжної субкультури хіпі.

Розвиток техногенної цивілізації позначився кризами, найпотужніша з яких відбулася наприкінці першого етапу в 1973-1979 рр.

За своїми масштабами криза 1973-1979 рр. перевершувала всі попередні. Вона почалась у США, Великій Британії та ФРН і охопила практично всі розвинені капіталістичні країни. Основна її ознака – синхронність, котра пояснювалася динамічними змінами в розвитку виробничих сил, зростанням інтернаціоналізації виробництва, поглибленням міжнародного розподілу праці та спеціалізації. Саме завдяки останньому виникла подібність техніко-економічного рівня розвинених країн і велика взаємозалежність національних економік. Втрати від кризи лише в США становили 400 млрд. доларів. Безробіття зросло більше ніж удвічі – до 9 % працездатного населення. Аналогічні процеси відбувалися і в європейських країнах [1].

У 70-ті рр. західне функціонально-диференційоване суспільство почало реструктурування не тільки в соціальному, але й в соціально-економічному аспектах. Не промислово-економічна сфера зі спектром професій матеріального виробництва, а сфера послуг, враховуючи менеджерські, фінансово-банківські, інформаційно-аналітичні та освітні спеціалізації, стає найважливішою сферою, яка моделює майбутній розвиток цього суспільства.

У США та Західній Європі ці 70-ті рр. характеризуються виникненням різновекторних ідеологічних та соціально-політичних течій, рухів, вплив яких на свідомість суспільства мала подолати негативні наслідки цивілізаційної кризи.

Фаза несталості у формуванні техногенної цивілізації відбилася на суспільній свідомості населення цих країн і зумовила різновекторні суспільні та соціо-

культурні реакції.

З одного боку, відбулося повернення правих, неоконсервативних тенденцій, а саме: прихильності до політики «закону та порядку», в якій відчутно збільшились авторитарні елементи; активізація навіть ультраправих елементів (враховуючи неофашистські рухи та організації).

З іншого, складний економічний стан країн Заходу призвів до активізації лівих і лівацьких тенденцій в цих країнах.

Але зафіксувавши крайні точки реакцій на кризову ситуацію 70-х років («права» – «ліва»), слід зазначити, що стан суспільної свідомості можна характеризувати якнайменше декількома типами: «розірвана свідомість», «ринкова свідомість», «маргінальна свідомість», «хибна свідомість» [2].

Крім того, метаморфози суспільної свідомості стосується не тільки її загального стану, розвитку та функціонування, але й будь-яких проявів, фантомів, які захоплюють окремі її сегменти та форми. На думку спеціалістів до них належать «катастрофічна свідомість», яка має три сценарія: «погано», «дуже погано», «неможливо вижити»; «демагогічна свідомість» (коли індивіди свідомо, з корисними цілями зловживають нормативними установками та моральними цінностями) [3]; «сутінкова свідомість», яка виникає у зв'язку з втратою колишніх орієнтирів у суспільному й особистому житті і характеризується відмовою від пошуку нових орієнтирів; «нонконформістська, протестна свідомість» [4]; «утопічна свідомість», яка являє собою своєрідний синтез переконань, орієнтацій та установок, які недостатньо або зовсім не корелюються з реальним життям. До специфічних форм метаморфоз свідомості належить і так звана «ілюзорна свідомість», яка відтворює процес народження і краху фантазій, міфів, самообману [5]. Збільшення протиріччя в реальній свідомості показово виявляється у вигляді «свідомості, якою маніпулюють».

Симптоматично, що метаморфози суспільної свідомості 70-х рр. можна пов'язати не тільки з окремими суспільними стратами або спільнотами, але й категорією «покоління», «генерація».

Про це свідчать так звана «молодіжна революція» кінця 60-х – початку 70-х рр, а також New Age (від англ. «вік») – синкретичний соціофілософський рух кінця 70-х рр. рух, який виник на уламках раціонально-сциєнтичної картини світу та вирішував завдання пошуку нової цілісності «по той бік раціонального та ірраціонального» через тотальну «трансформацію свідомості».

Найбільш послідовно ідеї «революції свідомості» шляхом впливу різних зовнішніх чинників реалізувала саме молодь 70-х, яка створила цілу низку власних субкультур, суверенних цілосних утворень в межах пануючої культури капіталістичного Заходу [6].

Можна погодитись з П. Бурдье, який вважає, що «символічний капітал» та культурна ідентичність визначають системи соціальної ієрархії та групоутворення. Молодіжна субкультура як відносно цілісне і водночас специфічне утворення

віддзеркалювала спробу молоді вирішити протиріччя, що виникли на ринку праці і капіталу, її ролі в суспільному житті, в розумінні толерантності та новацій. У рамках цієї субкультури об'єднання молоді були самоорганізаційними одиницями. Як альтернативні державним органам, вони мали більший вплив, ніж в індустріальному суспільстві.

Молодіжна субкультура складалась з багатьох атомізованих групоутворень, які, в свою чергу, мали обмежений, закритий характер і не претендували на те, щоб замістити собою пануючу культуру, витіснити її як данність. Але слід зазначити, що деякі з них не усвідомлювали цього, подаючи себе як контркультурні утворення. Серед останніх нам цікаво виділити субкультуру «хіпі», яка, на нашу думку, найповніше сприйняла та репрезентувала ідеї та практику New Age [7].

Заявивши про себе як про контр- (опозиційне) соціальне та культурне утворення, «хіпі» своєю практикою продемонстрували, що опозиційність може мати пасивний і навіть нейтральний характер. Існування «хіпі» в інші періоди своєї історії довело маргінальність цієї субкультури молоді. Але досвід «хіпі» щодо пошуку нової цілісності через тотальну «трансформацію свідомості» не пропав для наступних генерацій даром, він актуалізував у 70-ті рр. одну з основних проблем ХХ ст. – проблем трансформації свідомості, пошук меж між реальністю та не-реальністю, буттям та за-буттям.

У різні періоди свого розвитку світова культура приходила до трансформації свідомості різними шляхами і в ім'я різних цілей. Достатньо пригадати первісних шаманів, суфіїв, брахманів та інших виразників східної концепції людини, античних кініків, середньовічну аскезу францисканців у західній культурі.

Хронологічно безпосередніми попередниками «хіпі» стали «бітники» 50-х рр. Америки: Джек Керуак, Уільям Берроуз, Кен Кізі, майбутній автор «Польоту над гніздом зозулі», Алан Гінсберг, Лоуренс Фірінгетті, Грегорі Корсо. Саме вони відкрили для молоді Америки світ «зміненої свідомості», створений за допомогою немедикаментозного використання сильного галюциногену ЛСД, який раніше використовували в психіатрії для лікування маніакальних психозів. Саме ці таблетки, які були оспівані «Beattles» у пісні «Люсі в небесах з діамантами», стали для багатьох представників західної молоді шляхом у нову «змінену реальність».

Існують дві принципово різні стратегії такої трансформації: перша – трансформація свідомості через використання зовнішніх чинників (враховуючи галюциногени), друга – трансформація свідомості через внутрішні зусилля, духовний пошук, медитацію.

І якщо дзен-буддисти, середньовічні та інші аскети використовували медитацію як можливість виявлення усвідомлюваного у звичайному стані «поля смислів», як засіб подолання панлогіцизму, як механізм для створення особливого внутрішнього настрою, який допомагає «пробитись» до глибинних пластів своєї екзистенції, усвідомити свій зв'язок з Космосом¹, то «бітники» 50-х рр. часто використовували наркотичні речовини для такого «стрибка» з метою досягнення

екстремальних кордонів відчуття, для власного гедонізму.

«Хіпі» декларували об'єднання двох стратегій. Основними постулатами цієї субкультури стали:

- досягнення свободи і краси, оскільки вони тотожні – і це духовна проблема;
- досягти свободи можливо лише змінивши внутрішній стан душі;
- духовному звільненню сприяє вживання наркотиків;
- усі ті, хто поділяє ці погляди, утворюють «духовну спільноту» – ідеальну форму суспільного життя.

Символом руху стала квітка, яка мала підтвердити тяжіння хіппової молоді до м'якості, ненасильства, кохання, до всього природнього та тілесного [8].

Особливостями «хіпі» в межах New Age були яскраво виражені пацифізм, антитехніцизм, гедонізм, ескапізм, нерегламентованість життя та певна неструктурованість руху.

Тільки «духовна спільнота» репрезентувалась як структура, хоч і відкрита.

Поринання завдяки «зміненої свідомості» в нову «віртуальну реальність», яка подібна до снобачення, реальність, яка існує «тут і тепер» (адже для людини, яка в ній «знаходиться», не існує ні минулого, ні майбутнього), це, згідно з дзен-буддизмом, «за-буття» дійсної реальності. Зрозуміло, що при цьому картина світу буде змінюватись завдяки зміненим станам психіки.²

Практика цієї субкультурної спільноти передбачала «видіння» (vision) та хепенінги.

«Видіння» – механізми створення своєрідних для «хіпі» картин світу, тобто поринання завдяки наркотикам у «можливі світи», актуалізація чуттєвого та духовного досвіду як конкретної дійсності. «Може бути», «могло бути», «є», «не є» – рівноправні елементи стану зміненої свідомості.

То хепенінги – це і механізм, і результат створення своєї «картини світу», фундаментально неструктуровані збори для колективного прослуховування музики, медитації та спілкування. Це була дуже своєрідна гра, гра «подорожей в інші світи», коли зовнішній світ лякав своєю несталістю та девальвацією цінностей³.

Під час хепенінгів та «видінь» у «хіпі» відбувалась інтеріоризація спостерігача і того, що він спостерігає, тобто спостерігалось прагнення практично реалізувати відомі концепції багатомірності часу (Джон Мак-Таггард, Джон Уільям Данні)⁴.

При цьому «внутрішні подорожі» супроводжувались «відсутністю часу» в будь-якій «зовнішній дії» – саме в цьому полягала програмна позиція «хіпі» стосовно практики [9].

Таким чином, практика «хіпі» реалізовувалась у штучно створених умовах надбачення, маніпулювання «зупиненим, вічним» часом, парадоксально проявленим сприйняттям.

Усе це дозволяє стверджувати, що «революція свідомості» New Age призвела до своєрідних «подорожей» у просторі вже штучно створенної здійсненої уто-

пії, і прояву феномена екстемальних можливостей людини. Досягнення особливого стану трансу, екстазу, ейфорії, катарсису у стані зміненої свідомості «хіпі» використовували для створення своєї «картини світу», світу безхмарного, де не існувало безробіття, насильства тощо.

Сукупний екзистенціальний досвід, набутий молодіжними субкультурами періоду кризи, артикулювався в мистецтві кінця ХХ ст.: постмодернізм спирається на так звану семантику можливих світів (у творчості Х.Л. Борхеса, в романі «балканського Борхеса» Мілорада Павича «Хазарський словник», у фільмах Ф. Фелліні, М. Антоніоні, А. Тарковського тощо).

Близкість ідеології та практики «хіпі» до суфізму («людина містить у собі весь Всесвіт»), концепції часу в дзен (концепція безкінечного «зараз»), поглядів К. Костанеди та інтегральної йоги Ауробінто Гхоша свідчить про доволі широке використання елементів техник та концепцій змінення станів свідомості.

Своєрідне поєднання таких типів та підтипів свідомості як «кризова свідомість», «нонконформістська свідомість», «утопічна свідомість» та «ілюзорна свідомість» у межах однієї субкультури втілило подвійний смисл практики New Age – помисливість, видимість та істинність.

Кризова свідомість та ідеологія субкультури New Age стала новим якісним етапом випробування молоддю 70-х рр. механізмів і шляхів досягнення змінених станів свідомості, сформувала свої способи нормалізації психіки, міжособистісного спілкування, існування в умовах руйнування соціальних утопій і, в свою чергу, зробила суттєвий внесок у подальшу актуалізацію проблеми «кордонів свідомості» для людини постіндустріальної цивілізації.

ПРИМІТКИ

¹ Згадаймо Г.Гессе: «Мета і результат медитації – не пізнання, як його сприймає наша західна духовність, але зрушення у свідомості; це техніка, вища мета якої – чиста гармонія, одночасне і рівноцінне використання логічного та інтуїтивного мислення».

² Поняття «картина світу» вперше впровадив Л. Вітгенштейн в «Логіко-філософському трактаті», а в атропологию та семіотику воно перейшло із праць німецького вченого Лео Вайсгербера

³ Г. Гессе згадував, що інтерес до гри в епоху нестабільності був «не просто безглуздим хлоп'ятством, а відповідав глибокій потребі закрити очі і втекти від невирішених проблем та перенуття загигелі у фіктивний світ». Див.: Гессе Г. *Гра в бисер*. – М., 1992. – С. 32.

⁴ Концепції багатовимірного часу зародились в руслі абсолютного ідеалізму британської філософії початку ХХ. (Джон Мак-Таггард, серійна концепція часу Джона Уільяма Данна – книга «Експеримент з часом»). Данн дійшов висновку, що час має як мінімум два виміри: в одному людина живе, інший вона спостерігає. Цей другий вимір є просторовоподібним, адже у ньому можна рухатись у минуле і в майбутнє. Проявляється цей вимір у змінених станах свідомості, коли інтелект не впливає на людину, переодусім у снобаченні. Див.: Данн Дж.У. *Експеримент со временем*. – М., 2000.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Шейко В.М. *Історичні аспекти криз техногенної цивілізації* // Вісн. Харк. держ. акад. культури.: Зб. наук. праць. – Х.: ХДАК, 2001. – Вип. 7. – С. 4 – 11.
2. Тоценко Ж.Т. *Метаморфози сучасного суспільного свідомості: методологічні основи соціологічного аналізу* // Соціол. дослід. – 2001. – № 6. – С. 3 – 16.
3. Балабанова Е.С. *Соціально-економічна залежність суспільного паразитизму: стратегії негативної орієнтації* // Соціол. дослід. – 1999. – № 4.
4. Кинсбурский А.В. *Соціальне невдоволення і потенціал протесту* / Соціол. дослід. – 1998. – № 10.
5. Степнова Л.А. *Соціальна міфологія і проблеми сучасного суспільного мислення*. – М., 1999.
6. *Субкультура. Сучасна західна соціологія: Словарь*. – М., 1990. – С. 336; Hebaide D. *Subculture: The maining of Stull*. – L., 1979; Brake M. *The Sociology of Youth culture and youth subcultures: sex and rock 'n' roll*. – L., 1980; *Youth Subcultures in America, Britain and Canada*. – L., 1995.
7. Кейвен Ш. *Хіппі Хейта*. – Сен-Луї; Нью-Йорк, 1972; Элльоль Ж. *От революції до бунту*. – М., 1972; Рейч Ч. *Зелена пороля Америки*. – М., 1970; Кеністон К. *Молодіжний розкол. Виникнення нової опозиції*. – М., 1971.
8. Силантьев А. *Хіппізм як світогляд* // Бриколаж: Теорія і історія культури / Сб. наук. ст. – Харків, ХГАК, 1998. – С. 4 – 8.
9. Див.: Данн Дж.У. *Експеримент з часом*. – М., 2000.

Надійшла до редколегії 11.04.2002 р.

УДК 786.2.071.1.002

О.Д. СКЛЯРОВ

**ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ ІНСТРУКТИВНИХ ТА
КОНЦЕРТНИХ ЕТЮДІВ: ІСТОРИКО-СТИЛЬОВИЙ АСПЕКТ**

Висвітлюється формування технічних навичок у студентів класу фортепіано на основі гам, технічних вправ, інструктивних та концертних етюдів.

Невідповідність технічних можливостей виконавця вимогам музичних творів складає проблему обрання репертуару. Педагогам слід передбачити в репертуарі легкі етюди Г. Беренса (детальніше вони пропонуються в окремому виданні «32 вибрані етюди» (ор. 61 та 88). Нескладними й корисними є етюди К. Льюїсгорна (ор. 66), Ш. Реше, К. Черні-Г. Гермера.

Великий вибір вправ міститься у відомих збірках М. Мошковського, К. Черні (ор. 261, 299, 636, 718, 821, 849). Основою їх є етюди, створені для розвитку пальцевої техніки. Значну увагу автор приділив гамам, арпеджіо. Саме К. Черні стверджував: «Робота над гаммами є чи не найкращим засобом для досягнення віртуозності. Навряд чи знають студенти К. Черні як автора значної педагогічної